

Ключові слова: безособове речення, односкладне речення, двоскладне речення, підмет, присудок.

Borovik O. Y. Linguists about the history of development of impersonal sentences.

The article is devoted to learning of the problem of impersonal sentence in Russian syntax from the beginning of XIX century. Different views of scientists according to the questions about the syntactical forms of Russian impersonal sentence are presented.

Keywords: impersonal sentence, one-member sentence, two-member sentence, subject, predicate.

Борщевський С. В.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

МОВНІ СВДЧЕННЯ ПРАБАСКСЬКОЇ ПРИСУТНОСТІ В ПВДЕННОЄВРОПЕЙСЬКОМУ АРЕАЛІ

У статті здійснено спробу генеалогічної і типологічної ідентифікації лексики невідомого походження латинської мови в контексті теорії доіндоєвропейського субстрату. На основі виявлених мовних фактів припускається участь неіндоєвропейського, зокрема баскського, компонента у процесах лінгво- та етногенезу в південноєвропейському лінгвогеографічному ареалі.

Ключові слова: лексика невідомого походження, доіндоєвропейський субстрат, лінгвоетногенез, латинська мова, баскський компонент, південноєвропейський ареал.

Постановка проблеми в загальному вигляді, її актуальність та зв'язок із науковими завданнями. У сучасній компаративістиці намітилася тенденція до зближення типологічного мовознавства з порівняльно-історичним [7; 20], що передбачає зіставлення окремих мовних систем, підсистем та рівнів у діахронічному і синхронічному, зокрема й лінгвогеографічному, аспектах. Такий підхід сприяє з'ясуванню дискусійних питань лінгвоетногенезу різних груп індоєвропейців, в тому числі на теренах доісторичної Південно-Західної Європи й Східного Середземномор'я, яке, на думку О. М. Кондратова, можна вважати колискою найдавніших культур, створених народами (баски, мінойці, лігурійці), котрі мешкали від Іспанії до Малої Азії та говорили неіндоєвропейськими мовами [5, с. 82]. Таким чином, об'єктивне розв'язання лінгвоетногенетичних проблем не уявляється можливим без урахування досягнень лінгвістичної контактології. У загальній теорії мовних контактів та етнічних впливів особливе місце належить, як відомо, теорії субстрату (Г. І. Асколі), під яким розуміють сукупність рис мовної системи, що їх неможливо вивести з внутрішніх законів розвитку даної мови. Такі риси пов'язані з асимільованою місцевою мовою, яка раніше була поширена на цій лінгвогеографічній території [6, с. 497].

Незважаючи на широкий спектр студій, у яких компаративісти припускають доіндоєвропейське походження помітного шару лексем із давніх середземноморських мов, відчувається брак комплексних компаративно-типологічних праць у цій галузі, що негативно позначається на об'єктивності результатів субстратних досліджень і зумовлює **актуальність** нашої розвідки.

Метою статті є привернення уваги етимологів до специфічних фонетичних і словотвірних характеристик, а також яскравих баскських паралелей лексем невідомого або сумнівного походження латинської мови – державної мови Римської імперії,

історія якої тісно пов'язана з доісторичним розвитком Європейського континенту, а отже, становить для етимолога неабиякий інтерес з погляду доіндоєвропейського субстрату в контексті багатогранної проблеми наступності культур, що допоможе глибше зазирнути в сиву давнину й краще зрозуміти витoki сучасної цивілізації.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**:

1) проаналізувати останні дослідження, що їх присвячено проблемі давніх неіндоєвропейських субстратів на території Південно-Західної Європи;

2) виявити слова невідомого походження за лексикографічними джерелами (етимологічними словниками латинської мови);

3) знайти паралелі до латинських лексем, що не мають надійних індоєвропейських відповідників, у мовах інших сімей (передусім у територіально суміжній із сучасними романськими й водночас генетично ізольованій баскській мові), а також науково обґрунтувати можливість таких зближень у контексті теорії доіндоєвропейського субстрату.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Як підкреслює український мовознавець-субстратолог Ю. Л. Мосенкіс, “теорія субстрату посідає важливе місце в етнолінгвістичних студіях, зокрема на матеріалі індоєвропейських мов” [9, с. 46], при цьому вона не суперечить принципам порівняльно-історичного дослідження, а навпаки цілком ґрунтується на лінгвогенетичному методі, розширюючи й ускладнюючи його завдання [16, с. 6].

Аналіз етимологічних словників класичних європейських мов [22; 23; 28] дає підстави стверджувати, що вони містять помітний шар як апелятивної, так і ономастичної лексики, яка задовільно не етимологізується на індоєвропейському мовному ґрунті. Наявність цієї категорії лексичних одиниць на тлі непояснених індоєвропейстикою типологічних явищ (відкритоскладовість з ознаками сингармонізму в праслов'янській мові; спірантизація, леніція та гемінація приголосних у германських, італо-кельтських та піктській мовах тощо) є аргументом на користь підтримуваної значною частиною вчених тези про виникнення індоєвропейських мов унаслідок накладання мови індоєвропейців, котрі розселилися, на неоднакові доіндоєвропейські субстрати (мови-підоснови) Середземноморського басейну, а, можливо, й ширшого ареалу. Розв'язання проблеми генеалогічної і типологічної ідентифікації доіндоєвропейського субстрату в різних групах мов індоєвропейської сім'ї має перспективи за умови залучення лексичних і типологічних даних неіндоєвропейських мов (баскської, фіно-угорських, кавказьких), предки носіїв яких, згідно з новітніми даними краніологічної антропології та палеогенетики (див. [13, с. 56–58; 21, р. 272–276; 24; 29]), можуть розглядатися як автохтонне населення Південно-Західної Європи з часів верхнього палеоліту.

Результати топонімічних досліджень німецького ономаста Г. Крае дають підстави розглядати індоєвропейців як неавтохтонне (прибуле) населення на території Греції, Апеннінського та Піренейського півостровів [10, с. 165]. Варто відзначити, що “давньоєвропейська” гідронімія Г. Крае співвідносна з “васконською” ономастикою за термінологією сучасного німецького субстратолога Т. Феннеманна [27, р. 205]. Останній генеалогічно пов'язує доіндоєвропейські мови Західної Європи з двома сім'ями – “васконською”, єдиним живим представником якої є баскська мова, та “атлантичною”, нащадками якої є семіто-хамітські (афразійські) мови у Північній

Африці й на Близькому Сході [ibid, p. 203]. При цьому “васконська” сім’я розглядається як західна гілка зниклої “васко-кавказької” сім’ї, що в передісторичні часи зазнала дезінтеграції внаслідок експансії індоєвропейських племен [ibid, p. 205]. Починаючи з 80-х рр. ХХ ст. вчені дедалі впевненіше заявляють про потужний кавказький (особливо картвельський) компонент баскської мови, яка є єдиним живим продовженням мовного світу доіндоєвропейської Західної Європи [4, с. 175].

Особливої уваги заслуговує неіндоєвропейський погляд на мову трипільської культури, висловлений Ю. Л. Мосенкісом [8], який пов’язує відкритоскладовий характер та інші не пояснені елементи праслов’янської мови з потужним субстратним середземноморсько-егейсько-кавказьким впливом, що частково засвідчений давньокритськими писемностями.

З огляду на дедалі частіше постульовані дослідниками тісні культурні та етномовні контакти протоіталіків і протослов’ян у II–I тис. до н. е. [17], ми вирішили звернути увагу на можливі неіндоєвропейські кореляти латинських лексем невідомого походження, які можуть слугувати джерелом дальшого вивчення характеру мовно-культурного контактування індоєвропейських племен із носіями давніх субстратних мов Південно-Західної Європи.

Наукові результати. Опрацювання автором цієї статті “Етимологічного словника латинської мови” А. Вальде, Й. Гофмана [28], в якому вищезгадані вчені врахували і критично проаналізували студії своїх попередників А. Ерну й А. Мейє [22], дало змогу виявити понад 250 слів різної тематичної та частиномовної належності без чітких індоєвропейських відповідників (повний реєстр опубліковано у виданому нами словнику [12, с. 91–103]).

Низка латинських слів невідомого походження знаходить досить надійні паралелі (16 позицій) в основній лексиці неіндоєвропейської мови басків, яка є територіально суміжною із сучасними романськими мовами. З’ясування етимології залучуваних до зіставлення лексем як індоєвропейських, так і неіндоєвропейських мов, а також їх переклад і тлумачення здійснювалися за технічно доступними лексикографічними джерелами [2; 11; 18; 22; 26; 28].

1. Лат. *aeger* “хворий” – баск. *agor, egarri* “той, хто відчуває спрагу; спраглий” < прабаск. **agor, *egari* (реконструкції за [18]).

Автохтонність баскської лексики підтверджується наявністю типового гемінованого [r], а також умовно відкритоскладовим характером паралелі. Розвиток значення в обох мовах міг відбутися через утрачену семантичну ланку “стурбований; той, хто відчуває дискомфорт або відчувається зле”.

Не виключаємо зв’язку лат. *aeger* з баск. *agure (agura)* “старий (чоловік); стара (жінка)”. Пор. тж. баск. *oker* “1) скручений; 2) зігнутий; 3) злий; 4) неправильний”, яке варте уваги з огляду на співвідносну семантику та неодноразово постульоване в етимологічній літературі явище нерозрізнення дзвінкості / глухості в доіндоєвропейському Східному Середземномор’ї.

2. Лат. *ālum* “1) живокіст; 2) часник” – баск. *ale* “1) зернятко; 2) ягода” < прабаск. **ailla* < **(H)ailla* “1) хвіст; 2) стовбур; 3) стебло; стрижень; 4) плодоніжка, квітконіжка; 5) черешок” (реконструкції за [18]).

Незважаючи на наявність італійських та індоіранських корелятивів, лат. *ālum* визначається як запозичення з неіндоєвропейської мови [22, р. 37–38]. Ми пропонуємо

до зіставлення баск. *ale*, яке належить до базового споконвічного словникового фонду невідомого походження [26, р. 87] і могло стати джерелом латинської лексики. Значення “часник” у латинському слові могло розвинути в результаті перенесення назви зерна на зубок часнику за зовнішньою подібністю.

Не виключеним є зв'язок з баск. *erro* “1) корінь; 2) основа 3) сосок (у вим'ї” < прабаск. **hēro* (реконструкція за [18]).

3. Лат. *amurca* (*amurga*) “піна на маслиновій олії, що утворюється при вичавлюванні маслин” – баск. *apar* “піна” < прабаск. *(*H*)*apār* (реконструкція за [18]); пор. також баск. *emari* “1) кількість виробленого продукту; 2) врожай” на тлі значної кількості неетимологізованих лексем, які тематично пов'язані з продуктивними видами господарчої діяльності, передусім із культурою вирощування маслин і винограду, а також практикою виробництва олії та вина. У латинському слові умовно виділяємо неіндоєвропейський суфікс *-c-/-g-* при характерному доіндоєвропейському нерозрізненні дзвінких і глухих приголосних, через що деякі вчені схильні вбачати в лат. *amurca* (*amurga*) грецьке запозичення, можливо, за посередництва етрусської мови [22, р. 45].

Правомірним видається зіставлення з баск. *amaraun* “павутиння” (номінація за зовнішньою подібністю).

4. Лат. *area* “відкрите місце; простір”; сюди ж відносимо лат. *harēna* “1) пісок; 2) арена” – баск. (*h*)*aran* “долина”.

Семантичний зв'язок між лат. *area* й баск. (*h*)*aran* є очевидним, а от зіставлення баскського слова з формально ближчим лат. *harēna* у значенні “пісок” потребує обґрунтування. На нашу думку, розвиток значення в обох мовах міг відбуватися через утрату семантичну ланку “пустеля” за наступною схемою: “пісок” < “пустеля (як відкрита місцевість, укрита піском)” > “**відкрита місцевість, простір**” > “долина”. Обидві латинські лексеми, очевидно, беруть початок від доіндоєвропейського субстратного прототипу, континуантом якого і є запропоноване до зіставлення баск. (*h*)*aran* “долина”. У проникненні слова в латину не виключеним є етрусське посередництво, адже в ньому прозоро вичленовується типовий етрусський суфікс *-ena*.

Якщо взяти до уваги той факт, що в залежності від підстильних порід у геології традиційно розрізняють кілька типів пустель, у тому числі кам'янисті [1, с. 1272], то не позбавленим сенсу буде зближення з баск. *harri* “камін” (доіє. **karri* “те саме”; реконструкція Й. Губшміда [25, S. 97]), кушит. діал. *kerna*, *kīrnā*, *kerina*, *kārin*, *χārin*, *kāren* із тим самим значенням, що, на наше тверде переконання, є черговим свідченням на користь участі не лише кавказького, а й афразійського (можливо, більш давнього, а саме євроафриканського) компонента в етногенезі басків, утворенні баскської мови та, відповідно, прадавніх субстратів індоєвропейських мов Середземноморського басейну або навіть ширшого ареалу.

5. Лат. *haruiga* (*haruga*, *aruiga*, *aruga*, *arvīga*) “баран (як жертвна тварина)” – баск. (*h*)*aragi* “1) м'ясо; 2) яловичина”.

Певні розбіжності у вокалізмі зіставляваних лексичних одиниць, на нашу думку, не є підставою для відхилення етимології, оскільки нестабільність вокалізму не лише допускається в загальноприйнятих зіставленнях на рівні міжродинних генетичних студій, а й часто спостерігається у межах діалектів однієї мови. Відкладення

латинського слова в субстратному шарі цілком пояснюється його належністю до сфери релігії, яка зародилася в надрах ритуально-магічних практик, нав'язаних міфологічним світоглядом доісторичної людини. Слід зазначити, що принесення в жертву або споживання м'яса “чистих” (“священних”) тварин було невід'ємною частиною багатьох релігійних обрядів.

6. Лат. *assisa* “1) морський приплив; 2) течія; потік” – баск. *hazi* “рости, зростати” < прабаск. **hasi* (реконструкція за [18]).

Ініціальний придиховий [h] міг бути втрачений класичною латиною (не тільки у вимові, а й на письмі) через невиразність артикуляції або під впливом закону милозвучності, що досі системно діє в сучасних романських мовах, напр. італ. *ho* [o], *ha* [a], *hanno* [anno]; франц. *habit* [abi], *Sahara* [saara] тощо.

7. Лат. *bāca* “ягода” – баск. *bihi* (*bigi*) “зерно; плід, фрукт, овоч” < прабаск. **bihi* (*biyi*); реконструкція за [18].

Звертає на себе увагу фонетична типологія латинського й баскського слів, а саме наявність лише відкритих складів, рівномірне чергування приголосних і голосних повного творення з ознаками сингармонізму.

8. Лат. *cerrus* “різновид дуба” – баск. *haritz* “дуб”.

Якщо врахувати традиційну вимову *s* як [k] у латинській мові класичного періоду, то наведену паралель можна вважати виправданою не лише в семантичному, а й у фонетичному відношенні. На наше тверде переконання, обидва компоненти запропонованого зіставлення можна включити до іберо-середземноморсько-африканської ізоглоси, простеженої швейцарським мовознавцем Й. Губшмідом [25, S. 93–96], яка охоплює такі іберо-лівійські релікти, як баскське діалектне *garratš* (*garratz*, *garracho*) “1) барбарис; 2) малий падуб, гостролист”; новопровансальське *garric*, *garrigo*; каталонське *garrica* з дороманського **karrīka* (реконструкція Й. Губшміда) у значенні “1) дуб; 2) дубовий ліс, дубняк”, а також північно-африканські (берберські) форми *akerruš* (*axerruš*, *ašerruš*) “(зелений) дуб”, *akarruš* “1) паростки дуба; 2) дубняк; діброва”, *jarris* “падуб”, *gardatš* “зарості карликового дуба”. Архаїчність ізоглоси підтверджується позитивними даними топоніміки Іберійського півострова (іспан. *silve de Garria* “Гаррійські ліси”, *terra de Jarrieto* “земля Хар’сто”), яка задовільно не етимологізується на індоєвропейському мовному ґрунті.

9. Лат. *cūria* “курія (адміністративна, політична, релігійна одиниця) – баск. *herri* “1) місто; 2) країна; 3) поселення” < прабаск. **heri* “1) місто; 2) поселення; 3) народ, нація”; пор. тж. баск. *uri*, (*h*)*iri* < прабаск. **hūri* “1) село; 2) місто (реконструкції за [18]).

У проникненні слова в латину не виключеним є етрусське посередництво.

10. Лат. *horreum* “клуня, стодола, комора” (можливо, пов’язане з лат. *erium* “сочевиця”, що має відповідники в германських мовах, з утратою придихового *h* в анлаугі) – баск. *gari(a)* “пшениця” < прабаск. **gali* (реконструкція за [26, р. 200]); пор. тж. перший компонент у баск. *garau-uztak* “врожай злакових”.

11. Лат. *laetus* “жирний, товстий, оградний – баск. *lodi* “те саме”.

Стосовно переходу [b] > [m], зауважимо, що випадки чергувань за моделлю “губний // губний (губно-зубний)” – поширене явище по діалектах багатьох мов.

Проміжними семантичними ланками могли бути значення “те, чим чистять або обробляють поверхню” > “щось гостре та блискуче”.

12. Лат. *laurus* “лавр(ове дерево)” – баск. *larre (larra)* “1) лука; 2) пасовище; 3) верес; 4) занедбана ділянка землі” < прабаск. **lāre* (реконструкція за [18]).

З лат. *laurus* “лавр(ове дерево)” певним чином пов’язане грец. *δάφνη* “те саме”, яке, як і латинську лексему, вважають “непоясненим середземноморським словом”, при цьому індоєвропейські етимології відхиляються як неможливі [23, S. 353]. Неусталеність форми, зокрема наявність по діалектах побічного грец. *λάφνη* може бути аргументом на користь спільного доіндоєвропейського спадку обох класичних мов. Цікаво, що в сучасній баскській мові спостерігається т. зв. явище **ламбдацизму**, яке полягає в переході ініціальних [d], [t], [n] у [l] при запозиченні лексем із романських мов, напр. франц. *danger* “небезпека” → баск. *lanjer* “те саме”, лат. *thēcam* “стручок” → баск. *leka* “те саме”, каст. *naranja* “апельсин, помаранч(а)” → баск. *laranja* “те саме” [26, р. 53]. Ураховуючи досить пізню писемну фіксацію баскської мови, можна припустити, що початок функціонування цього фонетичного явища припадає на більш ранні періоди існування мови. Вищенаведені факти є, на нашу думку, підтвердженням участі баскського компонента у лінгво- та етногенетичних процесах у доісторичній Європі, особливо у Східному й Західному Середземномор’ї.

Очевидно, первинним є значення латинського слова, адже лавр – типowo середземноморська вічнозелена рослина, яка символізує безсмертя, а також тріумф, перемогу й успіх. Ймовірно, саме символічне навантаження лексеми посприяло її відкладенню в субстратному шарі латинської мови. У контексті теорії наявності т. зв. євроафриканського субстрату як у Східному, так і в Західному Середземномор’ї цікавим є той факт, що лавр не лише використовувався в культових практиках давніх народів Південної Європи (насамперед греків та римлян), а й досі вважається талісманом у Північній Африці [11, с. 384].

13. Лат. *lausa* “глинистий сланець” – баск. *leize* “печера” (мабуть, раніше баскське слово означало печеру, стіни якої були вистелені вищезгаданою гірською породою). Правомірність семантичного аспекту зіставлення знаходить підтвердження на діалектному лексичному матеріалі слов’янських мов, який об’єднує в одне етимологічне гніздо лексеми зі значенням “сланець; піщаник”, “скеля в річці чи на березі річки”, “крихий камінь сірого кольору” [19, вип. XIV, с. 135].

14. Лат. *lōlium* “бур’ян” – баск. *lelo* “дурний”.

Цю гіпотезу можемо аргументувати тим фактом, що в основу номінації багатьох шкідливих і отруйних рослин, напр. блекоти й дурману, які традиційно відносять до бур’янів [14, т. 1, с. 185, 561; 1, с. 141, 1472], покладено назви неконтрольованих психічних процесів або неадекватних станів, що виникають унаслідок споживання насіння вищезгаданих культур (див., зокрема [3, т. 1, с. 207; там само, т. 2, с. 148; 15, т. 1, с. 555]).

З другого боку, не можна виключати можливості альтернативного розвитку значення та зв’язку з баск. *olo* “овес”, що дозволяє реконструювати такий семантичний ланцюжок: “бур’ян (як шкідлива, отруйна рослина)” < “некорисна (непотрібна) рослина” < **“рослина”** > “корисна (сільськогоспо-дарська) культура” > “овес”. Стосовно формально-фонетичного аспекту зіставлення є підстави припускати, що при

проникненні баск. *olo* в латину в лексемі розвинувся неетимологічний протетичний *l* (*olo* > **lolo* > *lōlium*; пор. рос. *едва* – укр. *ледве*).

15. Лат. *sil(i)* “назва рослини” – баск. *zelai* “1) трава; 2) лука; 3) поле; 4) ґрунт” < прабаск. **setHai* (реконструкція за [18]).

Розвиток значення при проникненні реліктивної контактеми в латинську мову міг відбутися через утрачену семантичну ланку “те, що росте на ґрунті (в полі)”.

16. Лат. *ērūca (ūrūca)* “гусінь” – прабаск. *(*H*)*er(r)ug^wi*, рефлексами якого є баск. *eruge* “саламандра” та баск. діал. *arrogī* “скорпіон” [18].

Баскські лексеми розглядаються й у ширшому (макрогенеалогічному) контексті, а саме етимологічно пов’язуються з прасино-кавказькою реконструкцією зі значенням “жаба; черепаха” [там само]. Пор. тж. дравід. діал. *iruga (uruga)* “ігуана”, зафіксоване К. Звелебілом у мові ірула [30, р. 28]. Якщо взяти до уваги спосіб, у який пересуваються личинки комах, земноводні, павукоподібні та плазуни, то можна припустити, що розвиток значення в усіх вищезгаданих мовах міг відбутися через утрачену спільну семантичну ланку “той, хто повзе; плазун”.

Фонетична типологія наведених зіставлень (відкритоскладовість з ознаками сингармонізму при характерному доіндоєвропейському нерозрізненні дзвінкх і глухих приголосних) слугує додатковим аргументом на користь субстратного походження латинської лексеми.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Результати субстратологічних студій українських та західноєвропейських мовознавців у поєднанні з авторським дослідженням лексики невідомого походження латинської мови дають підстави серйозно зважити можливу участь неіндоєвропейського, зокрема баскського, компонента у процесах лінгво- та етногенезу в південно- та західноєвропейському ареалах.

До перспектив субстратологічних розвідок зараховуємо поглиблене діахронічне вивчення характеру басксько-фіно-угорських контактів, з одного боку, та фіно-угорсько-кавказьких – з другого, що були можливі до появи індоєвропейців у Західній Європі.

Л і т е р а т у р а :

1. Большой Российский энциклопедический словарь. – М. : Большая Российская энциклопедия, 2008. – 1887 с.
2. *Дворецкий И. Х.* Латинско-русский словарь / И. Х. Дворецкий. – 10-е изд., стереотип. – М. : Русский язык. – Медиа, 2006. – 843, [5] с.
3. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / [ред. О. С. Мельничук]. – К. : Наукова думка, 1982. – 2006. – Т. 1–5.
4. *Зыцарь Ю. В.* О современном состоянии языка и культуры басков / Ю. В. Зыцарь // Iberica. Культура народов Пиренейского полуострова. – Л. : Наука, 1983. – С. 174–195.
5. *Кондратов А. М.* Этруски – загадка номер один / Александр Михайлович Кондратов. – М. : Знание, 1977. – 96 с.
6. Лингвистический энциклопедический словарь / [гл. ред. В. Н. Ярцева]. – М. : Советская энциклопедия, 1990. – 685 с.
7. *Мельничук А. С.* Сочетание сопоставительно-типологического и сравнительно-исторического методов при исследовании славянских языков / А. С. Мельничук, В. Т. Коломиец, Т. Г. Линник // Слов’янське мовознавство. – К. : Наукова думка, 1988. – С. 53–85.

8. Мосенкіс Ю. Л. Мова трипільської культури / Юрій Леонідович Мосенкіс. – К. : НДІТІАМ, 2001. – 164 с.
9. Мосенкіс Ю. Л. Проблема реконструкції мови трипільської культури : дис. ... доктора філол. наук : 10.02.01, 10.02.15 / Мосенкіс Юрій Леонідович. – К., 2002. – 425 с.
10. Общее языкознание : Методы лингвистических исследований / [отв. ред. Б. А. Серебренников]. – М. : Наука, 1973. – 320 с.
11. Полная энциклопедия символов / [сост. В. М. Рошаль]. – М. : АСТ; СПб. : Сова, 2007. – 520 с.
12. Словник апелативної лексики невідомого походження (на матеріалі праслов'янської, польської, англійської, німецької та латинської мов) / [авт.-уклад. Борщевський С. В.]. – К. : Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – 130 с.
13. Тищенко К. Мовні контакти : свідки формування українців / Костянтин Тищенко. – К. : Аквілон-Плюс, 2006. – 416 с. (64 карти, 77 іл.)
14. Український Радянський Енциклопедичний Словник : в 3-х т. / [ред. кол. : А. В. Кудрицький (відп. ред.) та ін.]. – 2-е вид. – К. : Голов. ред. УРЕ, 1986–1987. – Т. 1–3.
15. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка : в 4 т. / [пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачева]. – 2-е изд., стер. – М. : Прогресс, 1986–1987. – Т. 1–4.
16. Холодов О. В. Теоретичні проблеми дослідження субстрату в європейському мовознавстві XIX – XX століть : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.15 “Загальне мовознавство” / О. В. Холодов. – Донецьк, 2008. – 20 с.
17. Шапошников А. К. Лексическая составляющая пралатинского вида в праславянском // Студії з ономастики та етимології. – К. : Пульсари, 2008. – С. 225–235.
18. Этимологическая база данных научной школы С. А. Старостина [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.starling.rinet.ru/cgi-bin/main.cgi?flags=wygnnnl>
19. Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд / [ред. О. Н. Трубачев]. – М. : Наука, 1974–2007. – Вып. 1–33.
20. Birnbaum H. Typology, Genealogy and Linguistic Universals / H. Birnbaum // *Linguistics*. – 1975. – Vol. 144. – № 1. – P. 5–26.
21. Cavalli-Sforza L. L., Menozzi P., Piazza A. The History and Geography of Human Genes. – Princeton : Princeton University Press, 1994. – 1088 p.
22. Ernout A. Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots / A. Ernout, A. Meillet. – Paris : Librairie C. Klincksieck, 1932. – 1108 p.
23. Frisk H. Griechisches etymologisches Wörterbuch / H. Frisk. – Heidelberg : Carl Winter Universitätsverlag, 1954–1968. – Lieferungen 1–20.
24. Genetic Relationships in Southern Europe // *DNA Tribes Digest*. March 28, 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті : <http://www.dnatribes.com/dnatribes-digest-2009-03-28.pdf>
25. Hubschmid J. Sardische Studien. Das mediterrane Substrat des Sardischen, seine Beziehungen zum Berberischen und Baskischen sowie zum eurafrikanischen und hispano-kaukasischen Substrat der romanischen Sprachen / J. Hubschmid // *Romanica Helvetica*. – 1953. – Vol. 41. – 137 S.
26. Trask R. L. Etymological Dictionary of Basque [Електронний ресурс] / R. L. Trask [edited for web publication by Max W. Wheeler]. – University of Sussex, 2008. – 418 p. – Режим доступу до словника : <http://www.sussex.ac.uk/linguistics/1-4-1-2.html>.
27. Vennemann Th. Europa Vasconica – Europa Semitica / Theo Vennemann ; [Patrizia Noel Aziz Hanna (Ed.)]. – Berlin : Mouton de Gruyter, 2003. – 979 p. – (Trends in Linguistics. Studies and Monographs ; 138).
28. Walde A. Lateinisches etymologisches Wörterbuch / A. Walde, J. Hofmann. – Heidelberg : Carl Winter Universitätsverlag, 1954. – Bd. 1–2.
29. Wilson J. F. Genetic evidence for different male and female roles during cultural transitions in the British Isles / James F. Wilson, Deborah A. Weiss, Martin Richards, Mark G. Thomas, Neil Bradman, and David B. Goldstein // *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*. April 24, 2001. – Vol. 98. – №. 9. – P. 5078–5083 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті : <http://www.pnas.org/content/98/9/5078.full.pdf>

30. Zvelebil K. V. The Irula Language / Kamil V. Zvelebil. – Wiesbaden : Otto Harrassovitz, 1973. – 64 p.

Борщевский С. В. Языковые свидетельства прабаскского присутствия в южноевропейском ареале.

В статье осуществлена попытка генеалогической и типологической идентификации лексики неизвестного происхождения латинского языка в контексте теории доиндоевропейского субстрата. На основе выявленных языковых фактов предполагается участие неиндоевропейского, в частности баскского, компонента в процессах лингво- и этногенеза в южноевропейском лингвогеографическом ареале.

Ключевые слова: лексика неизвестного происхождения, доиндоевропейский субстрат, лингвоэтногенез, латинский язык, баскский компонент, южноевропейский ареал.

Borshchevsky S. V. Linguistic evidence of proto-Basque presence in South European area.

The article attempts genealogical and typological identification of the Latin vocabulary of unknown origin in the context of pre-Indo-European substratum theory. On the basis of the language facts revealed the participation of a non-Indo-European (in particular Basque) component in linguo- and ethnogenic processes in South European linguogeographic area is presupposed.

Keywords: vocabulary of unknown origin, pre-Indo-European substratum, linguoethnogeny, Latin language, Basque component, South European area.

Бочарова І. В.

**Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана**

НАРОДНІ НАЗВИ РЕЛІГІЙНИХ СВЯТ ЛІТНЬОГО ЦИКЛУ

Стаття присвячена з'ясуванню основ номінації та причин виникнення парадигми народних назв релігійних свят.

Ключові слова: лексична підсистема, геортонім, парадигма, конотація.

Однією з проблем сучасного мовознавства є створення і дослідження мовної картини світу, концептуальної за своєю природою. У цій картині значне місце посідають мовні одиниці на позначення такого різновиду суспільної свідомості, яким є християнство. Релігія як форма пізнання оточуючого світу протягом багатьох століть формувала не тільки свою особливу методологію, понятійний апарат, але й використовувала своєрідну мову. На думку І. В. Богачевської, релігійна мова – це “специфічна семіотична (знакова) система, яка формується на базі природної етнічної мови (або мов) та виконує всі мовні функції, перш за все когнітивну та комунікативну” [2, с. 155]. Зважаючи на те, що “релігійна мова – це явище багатомірне, багатопланове та багатоаспектне” [4, с. 89], її вивчення може мати різні вектори.

Одним з напрямків дослідження релігійної мови є аналіз її лексичного складу, до якого традиційно відносять слова, пов'язані з релігійними обрядами, з будівництвом культових споруд, іконопису, історії релігії, а також імена святих, відомих релігійних діячів, назви релігійних атрибутів та назви релігійних свят [1, с. 7].

Відображаючи поняття, сформовані носіями мови у процесі їх пізнавальної діяльності, назви релігійних свят (далі НРС), або геортоніми є номінативним знаком і позначенням події, яка пов'язана з релігійним віруванням і святкується у визначеній релігійним календарем час. НРС – один з специфічних засобів номінації, в яких